

משך חכמה

פרשת וירא, פסקאות לו - מ

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תנז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

להקדים רפואה, ולכרות עמו ברית, וזה שאמר, ויהי בעת ההיא ויאמר.²

[לז]

(כא, לג) וַיִּטַּע אֶשֶׁל בְּבֶאֱר שֶׁבַע וַיִּקְרָא שֵׁם בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם:

מה הפירוש "אל עולם"

(כא, לג) ויקרא שם בשם ה' אל עולם. יתכן³, דהוי כמו דכתיב לעולם. דקודם שנולד יצחק ופרסם אברהם מציאות השם והשגחתו הפרטיות ואחדותו, שהוא בלתי מושג, אם מת הלא נשכח כל לימודיו ועיקריו, וכמו שאמרו במדרש שהנפש אשר עשו בחרן חזרו לסורן. אולם כאשר נולד יצחק, אשר הבטיח השם יתברך (יז, ז), והקימותי, להיות לך לאלקים ולזרעך אחריו, וכדאמרו יבמות (צט) [ק, ב] המיוחס אחריו, וידע שהוא ינחיל הדיעות האמיתיות ופרסם אלקותו, לכן אמר שהוא עכשיו אל

וניצול מסדום וכדו', לא חששו מפניו, כי היה מפורסם בכל העולם מדת חסדו וטובו לרחוק ולקרוב, אבל כיון שגירש את הגר ואת ישמעאל, ראו שאברהם יכול לעשות מעשה אכזריות כזה, לכן חששו מפניו, והקדימו רפואה למכה לכרות עמו ברית.

[לז]

³ [לז] (כא, לג) וַיִּטַּע אֶשֶׁל בְּבֶאֱר שֶׁבַע וַיִּקְרָא שֵׁם בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם ע"כ. ויש לבאר מהו הלשון "אל עולם". ומבאר המשך חכמה דהכונה הוא "לעולם" דקודם שנולד יצחק ופרסם אברהם מציאות השם והשגחתו הפרטיות ואחדותו, שהוא בלתי מושג, אם מת אברהם הלא היה נשכח כל לימודיו ועיקריו, וכמו שאמרו במדרש (לא מצאתי. מפרשי המשך חכמה ציינו לפרקי דרבי אליעזר כט ולא מצאתי שם).

אולם כאשר נולד יצחק, אשר הבטיח השם יתברך (יז, ז), והקימותי, להיות לך לאלקים ולזרעך אחריו, וכדאמרו יבמות (צט) [ק, ב] המיוחס אחריו, וידע שהוא ינחיל הדיעות האמיתיות ופרסם אלקותו, לכן אמר שהוא עכשיו אל לעולם, ולא יופסק ידיעתו יתברך לדור דור. ומבואר הכל בסייעתא דשמיא.

פסקאות: לו – לז

פרשת: ברית אברהם ואבימלך

פסוקים: פרק כא, כב - לד

[לו]

(כא, כב) וַיְהִי בַעַת הַהוּא וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ וַיִּכְלַח שֶׁר צָבָאוּ אֵל אֲבִרְהָם לֵאמֹר אֱלֹהִים עִמָּךְ בְּכָל אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה:

מה הוא בעת ההיא

(כא, כב) ויהי בעת ההיא ויאמר כו' אלקים עמך כו' ועתה השבעה לי כו'. הוא¹, כי אברהם היה נעלה בהצלחתו, ברצות ה' דרכיו. וחסדו היה גדול לרחוק ולקרוב, לבלי קץ (בראשית רבה נד, ו). ואמנם, כעת אשר ראו אכזריות גדולה מאברהם, לשלוח שוכבת חיקו עם בנו הבכור אל המדבר עם חמת מים ולחם, אז פחדו ממנו שכיניו, אולי בחרות אפו בו, ינקום נקמתו, ועשו עצות בנפשם

¹ [לו] (כא, כב) "וַיְהִי בַעַת הַהוּא וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ וַיִּכְלַח שֶׁר צָבָאוּ אֵל אֲבִרְהָם לֵאמֹר אֱלֹהִים עִמָּךְ בְּכָל אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה", ע"כ. ויש לדקדק, מה הוא "בעת ההיא". על איזה עת כוונת הכתוב, ומדוע דוקא בעת ההיא ולא לפני כן, ומדוע באמת כרת אבימלך ברית עם אברהם. [ורשי"י כתב וז"ל "לפי שראו שיצא משכונת סדום לשלום, ועם המלכים נלחם ונפלו בידו, ונפקדה אשתו לזקוניו" עכ"ל, וגם זה צריך עיון, אם כן היה לו לכרות ברית עם אברהם סמוך לפקודת שרה, ומדוע הקדים הכתוב גירוש הגר לכריתת ברית אבימלך].

ומבאר המשך חכמה, דבאמת אברהם היה מפורסם בהצלחתו בכל המלחמות של המלכים וכו', ברצות ה' דרכיו, אבל לא חששו מפניו, כי גם מידת טובו וחסדו היה גדול לרחוק ולקרוב בלא קץ, כמו שאמרו חז"ל (בראשית רבה נד, ו) שהיה מאכיל ומשקה כל עובר. אבל עכשיו שגירש את הגר, ראו אכזריות גדולה מאוד לשלוח את שוכבת חיקו ואת בנו בכורו אל המדבר עם חמת מים ולחם, אז פחדו שכיניו ממנו, אולי בחרון אפו ינקום בו נקמתו, לכן עשו עצות בנפשם להקדים רפואה למכה, ולכרות עמו ברית, לכן כתוב "בעת ההיא", היינו לאחר שיגרש את הגר ואת ישמעאל פחדו ממנו. ומיושב הכל בסייעתא דשמיא.

² תמצית דבריו: יש לתת טעם מהו "בעת ההיא". ומבאר המשך חכמה, דאף על פי שראו הצלחת אברהם במלחמות המלכים,

משך חכמה

פרשת וירא, פסקאות לו - מ

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תנז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

[לח]

(כב, א) וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם
וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲנִי:

מדוע כתוב שה' ניסה את אברהם ולא את יצחק

(כב, א) ויהי אחר וכו' ניסה את אברהם. מה⁵ שתלה הכתוב הנסיון

ליצחק כמו לאברהם, כמו שמשמע בפשטות לשונו של המשך חכמה, אם כן מה בכך שלא כתוב בתורה את הנסיון על שם יצחק, הרי כתוב בתורה שיצחק היה נעקד, אם כן במציאות זכות היא לו ולזרעו, ומה בכך שלא כתוב בתורה הנסיון על שם יצחק. ונראה כונת המשך חכמה לומר, שנסיון העקדה עצמו אינו הזכות העומדת לנו, אלא אך ורק מפני שבתורה הקדושה כתוב הנסיון, ומפני שכתוב בתורה שבזכות נסיון זה הרבה את זרעך כו', זה הזכות העומדת לנו, כי העולם נברא לאחר התורה הקדושה, וכל הבריאה יונקת מהתורה, והתורה הקדושה היא הממליצה על זרע אברהם, ורק מפני שבתורה הקדושה כתוב נסיון העקדה, היא היא הממליצה זכות ורחמים ולא מציאות העקדה. לכן, אף על פי שהיה ליצחק נסיון כאברהם, לא כתבה תורה הנסיון אלא על שם אברהם, וכפי שיבואר להלן שהמלאך חזר ואמר שהכל מתייחס רק לאברהם, כדי שלעשיו לא יהיה שייכות בזכות העקדה. ואל תתמה על דברים אלו, כי הם יסוד ועיקר גדול מאוד, שהרבה גופי תורה תלויים בו, ומוזכר יסוד זה בדברי רבותינו הקדמונים, ונאריך בזה במקום אחר בס"ד. ויש אולי להוסיף נופך, שלכן תיקנו לנו הקדמונים להזכיר העקדה בימי שני וחמישי שמוציאים ספר תורה, ומובא להלן בדברי המשך חכמה, ולכאורה מדוע הזכרת העקדה תלויה דוקא בהוצאת ספר תורה, ולהנ"ל יתבאר היטב, כי כל הזכות והמליץ עלינו של העקדה, היא רק מחמת שכך כתוב בתורה, וכשמוציאים ספר תורה, אז יש את זכות העקדה במיוחד, כיון שבתורה כתובה זכות העקדה.

ועוד נראה ליישב, דעיקר הזכות של העקדה הוא לא רק עצם מעשה העקדה, אלא מה שנשבע ה' לאברהם שעבור זה יברך את זרעו, עיין להלן, שהמשך חכמה מבאר דבכונה דקדק המלאך לברך דוקא את זרעו של אברהם, כדי שעשיו לא יהיה בכלל ההבטחה, וכיון שנשבע ה' רק לאברהם כדי שעשיו לא יהיה בכלל הברכה, לכן פתח בפרשת העקדה ואמר שניסה את אברהם אף על פי שגם יצחק היה בנסיון, כיון שלא רצה להשבע אלא לאברהם ולא ליצחק. וזה נראה עיקר. ואף על פי שה' נשבע גם ליצחק, שהרי אמר ליצחק (בראשית כו, ג) "גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך כי לך ולזרעך אתן

לעולם, ולא יופסק ידיעתו יתברך לדור דור, והבן⁴.

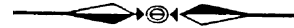

פסקאות: לח – נא

פרשת: עקדת יצחק אבינו ע"ה

פסוקים: פרק כב, א - יט

⁴ תמצית דבריו: הפירוש אל עולם, הוא כמו לעולם. והכונה, שעד שלא נולד יצחק, לא היה אברהם אבינו בטוח שפרסום שמו יתברך יהיה לו קיום בעולם לאחר מותו, אבל כשנולד יצחק, שהבטיח לו ה' שיהיה זרע מיוחס אחריו, היה בטוח שהדעות האמיתיות יתפרסמו לעולם.

[לח]

⁵ [לח] תוכן דבריו ליישב, מדוע כתוב בתורה שנסיון העקדה הוא לאברהם ולא גם ליצחק, שהוא היה עומד להשחט לה'. ומבאר שכל מעשה האבות הם הגורמים לנו קרבה ויחס מיוחד לה' יותר משאר אומות, כדכתיב הרבה בתורה, וכן במשנה תורה (דברים ז, ו-ח) "כי עם קדוש אתה לה' אלהיך בך בחר ה' אלהיך להיות לו לעם סגולה מפל העמים אשר על פני האדמה: לא מרבכם מפל העמים חשק ה' בכם ויבחר בכם כי אתם המעט מפל העמים: כי מאהבת ה' אתכם ומשמרו את השבועה אשר נשבע לאבותיכם הוציא ה' אתכם ביד חזקה ויפדך מבית מצרים מיד פרעה מלך מצרים", ובמיוחד עקדת יצחק הוא זכות גדולה לזרעו של אברהם, לכן רק על נסיון העקדה התפלל אברהם שה' יראה (בראשית כב, יד), לכן כתוב שה' ניסה את אברהם, ליחס את זכות העקדה רק לאברהם, כדי שיהיה לזכות של זרע יעקב, כיון שישמעאל ועשיו אינם נחשבים לזרע אברהם. אבל עשיו הוא גם זרעו של יצחק, לפיכך לא כתיב בעקדה שה' ניסה את יצחק, כדי שעשיו לא יהיה בכלל זכות העקדה.

[ונהג דבריו צריכים ביאור. דממה נפשך דבריו קשים לכאורה להולמם. דאם ליצחק לא היה באמת נסיון גדול, מכל מיני סיבות שהאריכו בזה מפרשי התורה, ואין כאן המקום להביאם [עיין שו"ת מהרי"ט חלק ב אורח חיים סימן ב. ועוד הרבה], אם כן באמת לא היה נסיון ליצחק, ולכן לא כתבה התורה הנסיון אלא לאברהם ולא ליצחק. ואם באמת היה הנסיון

משך חכמה

פרשת וירא, פסקאות לו - מ

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תנז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

שכתבו⁷ הפוסקים (מגן אברהם, אורח חיים סימן תקצא, ס"ק ז). ועיני שאלות ותשובות מהרי"ט (חלק ב, אורח חיים סימן ו), וריב"ש סימן לח [אמנם עיני [שבת קד, א] ז"ץ ח"ק הללו זרעו של יצחק וכו' עיני שם, משמע דרך ישראל נקראו זרעו של יצחק ולא עשו]. אבל על נסיון של אברהם, הלא הנודר מזרעו של אברהם מותר באומות (נדרים לא, א), כי בזרעך יקרא לך

באברהם ולא ביצחק, הוא שכל מעשיהן של אבות הוא יחס אומתנו וקרבותה להשם יתברך מכל משפחות האדמה, וכמו שכל משנה תורה מלא מזה, ומשמרו את השבועה כו' (דברים ז, ח), ומעשיהן המה לזכרון לבניהם. והנה, העקידה אשר עליה התפלל אברהם ה' יראה (כב, יד), הוא לזכרון טוב לישראל, וכמו שאמרו למלך מואב אחרי ששאל מלך מדין אלקיהן של אלו כו' (פסיקתא דרב כהנא, פרשת שקלים, פיסקא ב)⁶. והנה אם זכר הכתוב נסיון של יצחק, אז גם עשו בא לצוד ציד, כי הוא זרעו של יצחק, כמו

הנה מבואר שעשוי אינו זרעו, לכן אין צורך לשנות הנוסח. אבל המגן אברהם (אורח חיים סימן תקצא ס"ק ז) כתב, דדוקא אל אברהם אין עשוי מתייחס, שהרי לאברהם אמר ה' כי ביצחק יקרא לך זרע, אבל לא ליצחק, ובנדרים איירי בנודר מזרע אברהם, ואפשר [כך מגיה היד אפרים, שם] שאם נודר מזרע יצחק אסור בזרע עשוי, כי הוא זרעו של יצחק. וכן הביא קושיה זו על הריב"ש הגאון רבי יוסף טראני בשו"ת מהרי"ט חלק ב אורח חיים סימן ו בשם שואל אחד, ותיירך לו, שמה שאומרים לזרעו תזכור, אין הכונה לזרע יצחק אלא לזרע של אברהם, שאומרים לפני כן שתזכור את השבועה שנשבעת לאברהם אבינו כו', ועל זה מסיימים בסוף ואומרים ועקדת יצחק לזרעו, כלומר לזרעו של אברהם תזכור, לפיכך, אף על פי שעשוי זרע יצחק, אין צריך לשנות מנוסח התפלה.

אבל אף על פי שמהרי"ט בא ליישב דברי הריב"ש, מכל מקום, בדברי הריב"ש בעצמו מוכח לא כן, שנשאל מדוע שלא נפרט זרעו של יצחק, ומה גרע לפרט זאת, וכתב בסוף התשובה, וז"ל: "ועוד י"ל, מפני כבודו של יצחק; שכשאתה אומר: ועקדת יצחק היום לזרע יעקב תזכור, משמע, שזכות יצחק לבדו לא היה מועיל, לולא זכות יעקב. לכך י"ל: ועקדת יצחק היום לזרעו תזכור; דמשום זכות יצחק לבדו ראוי לזכור העקידה למי שהוא זרעו, יהיה מי שיהיה, וידוע שאינו אלא יעקב" עכ"ל הריב"ש, הנה מבואר בדבריו, שלזרעו, הכונה לזרעו של יצחק, ומוכח שפשיטא לריב"ש שכשם שעשוי אינו זרעו של אברהם, הוא גם אינו זרעו של יצחק. והמשך חכמה מביא ראייה מדברי הש"ס בשבת, שעשוי אינו זרעו של יצחק, דאמרו בשבת קד, א בסודות סדר האותיות והסדר בא"ת ב"ש ואמרו שם: "ז"ץ ח"ק - הללו זרעו של יצחק" פירוש הללו ז - רע, יצחק - יצחק. כלומר רק ישראל נחשבים זרע של יצחק ולא עשוי. מבואר שגם ליצחק אין עשוי מתייחס. [ואף על פי שהמשך חכמה מוכיח שעשוי אינו נחשב זרע יצחק, וכן כתב הריב"ש, מכל מקום, כל דברי המשך חכמה כאן הם על פי הפוסקים שעשוי הוא זרעו של יצחק, וכך דרכו בהרבה מקומות].

את כל הארצות האל והקמתי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך" מכל מקום לא העביר לו השבועה על העקדה אלא סתם השבועה על שמר מצוותיו כדכתיב (שם, ד-ה) "והקבית את ורעך ככוכבי השמים ונתתי לזרעך את כל הארצות האל והתברכו בזרעך כל גויי הארץ: יעקב אשר שמע אברהם בקלי וישמר משמרת מצותי חקותי ותורתתי" אבל השבועה על העקדה שאמר (כב, טז) "ויאמר בי נשבעתי נאם ה' פי יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשקת את בנך את יחידך" זה נתן רק לאברהם ולזרעו בלבד. זהו כל תוכן דבריו. ובתוך דבריו הקדושים מרמז המשך חכמה להלן לדברים נפלאים, אשר יבוארו להלן דבר דבור על אופנו.

⁶ ד"ל פסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) פיסקא ב - כי תשא "ומשע מלך מואב היה נוקד (מלכים ב' ג: ד). מהו נוקד, רועה. והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים ומאה אלף אילים צמר (מלכים ב, ג). מהו אילים צמר, ר' אבא בר כהנא אמר פרובטיה. מה עשה, כינס את כל איסטרווגין שלו ואמר להן, אתון אמרין דאנה עבד קרבא עם כל אומיא ונצח להון ועם אילין יהודאי ואינון נצחין לי. אמרין ליה, בוכות חד סב די הוה להון. אמר להון ומה הוא הדין סבא, אמרין אברהם. אמר להון ומהו עסקיה, אמרין ליה, חד בר יחיד איתיהיב ליה למאה שנין, וקרביה" ע"כ. הנה מבואר שאפילו הגויים ידעו לומר למלך מואב שזכות העקדה היא שעומדת לישראל. [ולא מצאנו הלשון שהביא המשך חכמה "אלוקיהם של אלו", וכך היא דרכו שלא לדקדק בזה].

⁷ פירוש בנוסח זכרונות של תפלת מוסף של ראש השנה, אומרים "ועקדת יצחק היום לזרעו תזכור", והיו ששינו הנוסח וכתבו שיש לומר "ועקדת יצחק היום לזרעו של יעקב תזכור", כיון שעשוי גם הוא זרעו של יצחק, וכדי שלא יהיה זכות העקדה רק לישראל ולא לעשוי, לכן שינו לומר לזרע יעקב. והריב"ש בסימן לח כתב דאין לשנות הנוסח, על פי מה שאמרו בנדרים, דתנן (לא, א) "מתני'. שאיני נהנה לזרע אברהם - אסור בישראל ומותר בעובדי כוכבים" ואמרו בגמ'. וז"ל "והאיכא ישמעאל, כי ביצחק יקרא לך זרע כתיב (בראשית כא, יב). והאיכא עשו, ביצחק - ולא כל יצחק" ע"כ.

משך חכמה

פרשת וירא, פסקאות לו - מ

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תנז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

כו' ולא חשכת בנך את יחידך כו', את זרעך (כב, טז-יז), שזה אינו רק של יעקב. וזה שתיקנו קדמונינו בסדר והוא רחום, ותראה לפניך עקידת יחיד למען ישראל, ולא לזכות לעשו אשר החריב ביתו ושרף היכלו¹². ועיין ירושלמי תענית פרק סדר תעניות (פרק

בראשית כא, יב)⁸ זרע. בזרעך, ולא כל זרעך (נדרים, שם), ואם כן אין זה זכות רק ליעקב, ולא לעשו, שבסיבתו⁹ מת אברהם חמש שנים קודם שיצא לתרבות רעה (בראשית רבה, תולדות סג, יב), ולכן אינו זרעו כלל¹⁰, ולכן¹¹ תלה המלאך בשם ה' יען אשר עשית

א. מהו אריכות הלשון "ולא חשכת בנך את יחידך", הרי כבר אמר "פי יען אשר עשית את הדבר הזה", ומדוע מאריך לספר את ענין העקדה. ב. מדוע מאריך ואמר "והרבה אברהם את יחידך" היה לו לומר הרבה אותך, ומדוע נוקט זרעך. ג. מדוע מדקדק לומר נאום ה'.

ולאור המבואר יתיישב היטב, כי המלאך בשם ה' רצה שזכות העקדה לא יהיה רק לישראל ולא לעשו, לכן הזכיר שעקד את יצחק בנו יחידו ולא את ישמעאל, ולכן בני ישמעאל אינם כלל בכלל זכות העקדה, ואחרי כן דקדק לומר הרבה את זרעך, היינו ולא בני עשו, שאינם מתייחסים לזרעך, אם כן מה שקרא לו המלאך פעם שנית, הוא כדי לומר שזכות העקדה תהיה אך ורק לבני ישראל ולא לבני ישמעאל, ולא לבני עשו, לכן מחמת חשיבות הדבר, פתח ונשבע בשם ה'.

¹² דבריו צריכים ביאור, מדוע מוסיף טעם חדש שאין עשוי מתייחס לזרע אברהם "אשר החריב ביתו ושרף היכלו". ונראה בכונתו על פי מה שאמר אליהו הנביא לרבי יוסי בברכות (ג, א) "בכל יום ויום שלש פעמים אומרת כך; ולא זו בלבד, אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמייה הגדול מבורך הקדוש ברוך הוא מנענע ראשו ואומר: אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך, מה לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם" ע"כ. לכן, כשמוציאים ספר תורה בבית הכנסת, שהוא המקום שה' אומר אוי לבנים כו', אנו מזכירים זכות העקדה, ומוסיפים שהיא רק לנו ולא לזכות בני עשו, שהם הם שגרמו לה' צער זה שה' בוכה על שגלו משולחן אביהם. ונראה עוד להוסיף טעם בזה, דהנה כבר ביארנו בתחלת הדברים, שזכות העקדה היא מחמת שכתוב בתורה, אבל מכל מקום, בודאי עצם מעשה העקדה הוא גם זכות שעומדת ליצחק, אפילו שאינו כתוב בתורה, וכיון שעשוי מתייחס לזרע יצחק, אנו מתפללים שזכות העקדה לא יהיה כלל וכלל לעשו, כי הוא החריב הבית, ובמקום זה שבוכה ה' על חורבן הבית, זה המקום להתפלל שמי שהחריב הבית בדואי לא יהיה לו שום זכות בעקדה.

⁸ בפסוק כתוב "פי ביצחק יקרא לך זרע", ודרכו של המשך חכמה לשנות בהרבה מקומות לשון הפסוק, ומביא משמעותו, כי ביצחק, היינו בזרעך, יקרא לך זרע. ונתחנן לבאר כונת חז"ל שדרשו בנדרים (שם) ביצחק ולא כל יצחק, כלומר, ביצחק פירושו בזרעך, יקרא לך זרע, ולא כל זרע הבא מיצחק יקרא לך זרע, כי יש מזרעך שבא מיצחק שלא יהיה זרעך.

⁹ כאן בא המשך חכמה ליישב תמיה גדולה, מדוע לא מתייחס עשוי לאברהם ומתייחס ליצחק, אם מחמת רשעותו אינו מתייחס לאברהם, מדוע הוא מתייחס ליצחק. ומבאר, כיון שבגלל עשוי נפטר אברהם אבינו חמש שנים קודם, כמו שאמרו בבראשית רבה (תולדות סג, יב), לכן לא מתייחס לאברהם, אבל ליצחק הוא מתייחס. ועוד שהיה רגיל להביא ציד וכיבד את אביו מאוד. [ואולי לכן נקט המשך חכמה בתחלת דבריו ברמז זה, שכתב זכותו של עשוי שהיה ציד ציד לאביו, וזה לשונו לעיל "והנה אם זכר הכתוב נסיון של יצחק, אז גם עשו בא לצוד ציד, כי הוא זרעו של יצחק"].

¹⁰ מה שדקדק לכתוב שאינו זרעו "כלל", נראה שבא ליישב מה שכתב הטורי זהב באורח חיים סימן תקצא ס"ק ג בשם ספר הפרדס, שהקשה על הריב"ש מהגמ' ביבמות ע, א דזרע פסול הוי זרע, ואף על פי שהתורה אמרה שעשוי אינו מתייחס לאברהם, מכל מקום בתפלה יש לפרט טפי, ולומר לזרע יעקב, כי גם זרע פסול הוא זרעו, אלא שאינו זרע מובהק, ועל זה מיישב המשך חכמה, דמחמת מעשיו הרעים שמת אברהם אבינו חמש שנים קודם, גרע עשוי מזרע פסול, ואינו מתייחס אחר אברהם "כלל", לכן אין צורך לפרט בתפלה לזרע יעקב, ולזה נתחנן הריב"ש. ונראה שלמד כן מדברי הגמרא בנדרים, דלכן מותר בזרע אברהם, כי אינו מתייחס כלל להיות זרעו, וגרע מזרע פסול.

¹¹ על פי דרכו מיישב עוד דקדוק בלשון הכתובים, דכתיב בפשורת העקדה (כב, טז-יז) "ויאמר פי נשבעתי נאם ה' פי יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך את יחידך: פי בנך אברהם ויהרבה אברהם את יצחק ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים וירש יצחק את שער אביבו". ויש לדקדק:

משך חכמה

פרשת וירא, פסקאות לו - מ

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תנז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

(כב, טז) ויאמר בי נשבעתי נאם ה' כי יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך את יחידך:

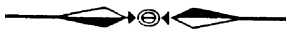
מדוע לא אמר המלאך "אשר אהבת" כמו שאמר ה' לאברהם

(כב, טז) את בנך את יחידך ממני. מה¹⁵ דלא אמר אשר אהבת,

ב) הלכה ד ולא יצחק נגאל כו' עיין שם¹³. והבן. ודו"ק בכל זה¹⁴.

[לט]

[לט]

¹⁵ [לט] [לפי סדר הפסוקים, לכאורה, פסקא זו מקומה להלן. ומכל מקום, לא מלאני ליכי לשנות מסדר המחבר, כי ראיתי פעמים רבות שהיה לו כונה בזה]. על הפסוק (בראשית כב, טז) "ויאמר בי נשבעתי נאם ה' כי יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך את יחידך", יש לדקדק, מדוע המלאך לא אמר אשר אהבת, וה' יתברך אמר לאברהם (פסוק ב) "קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק". ומבאר המשך חכמה, דה' יתברך שידוע מה שכלב האדם, אמר לאברהם "אשר אהבת", אבל המלאכים שאינם יודעים מה שכלב האדם, לכן לא אמר לו אשר "אהבת".

[והנה דוק בדברי המשך חכמה ותראה, שהאריך ודקדק לומר "ואהבה היא מכוחות הנפש הנסתרים מהנבראים". וכונה גדולה כיון בזה. דהנה התוס' בשבת (יב, א ד"ה שאין) כתבו, שהמלאכים יודעים מחשבה שכלב האדם, אבל במדרש שכל טוב (בראשית, וירא פרק יח סימן יג) איתא וז"ל "ויאמר ה'. מכאן שמלאכי השרת אינם יודעין מה שכלבו של אדם, וזלתי הקדוש ברוך הוא לבדו, שנאמר לא יבצר ממך מזימה (איוב מב, ב) ע"כ. ובזוהר הקדוש (חלק א, קא, ב) איתא שאין מלאכי השרת יודעים אלא מה שנמסר להם מאת ה' יתברך לדעת. וכך כתב בספר שבת של מי (שבת, שם, על דברי התוס') וז"ל "ד"ה שאין מלאכי השרת מכירין וכו' ותימא דאפילו מחשבה שכלב כל אדם יודעים ולשון ארמי אינם יודעים ע"כ. מקשים, דוקא אלהים צדיק בוחן לבות וכליות (ירמיהו יא, כ) ולא המלאכים. והרב משנת חכמים תירץ, דעד שהוא בכליות, יודע דוקא ה' יתברך, אבל בהיותה בלב יודעים המלאכים. וגם זה דחאו באמת הבנין הרב הגדול בעל שמחת הרגל ד"ט ע"א, ובספרו החשוב פתח עינים עכ"ל. ונראה דלזה נתכון המשך חכמה, דסובר שיש לחלק בין דברים שכלב, לבין כוחות נפש נסתרים, לכן דקדק שאהבה, כיון שהיא מכוחות נפש הנסתרים, לכן אין מלאכים יודעים, ומזה איירי במדרש ובזוהר, והתוס' איירי מדברים שכלב שאינם כוחות נפש נסתרים, שהרי הקשו על לשון ארמית שאינם מבינים, שאם יודעים מה שכלב בודאי יודעים לשון ארמית. ועיין בשל"ה פרשת וזאת הברכה תורה אור, בענין אם המלאכים יודעים מה שכלב האדם, ובחלק א, בעשרה

¹³ כדי להבין עומק כונת המחבר יש להביא את כל לשון הגמרא בירושלמי וז"ל (תענית פרק ב הלכה ד): "מתני' על הראשונה הוא אומר מי שענה את אברהם אבינו בהר המוריה הוא יענה אתכם וישמע בקול צעקתכם ביום הזה בא"י גואל ישראל: גמ' ולא יצחק נגאל. מכיון שנגאל יצחק כמו שנגאלו כל ישראל. רבי ביבי אבא בשם ר' יוחנן אמר אברהם לפני הקדוש ברוך הוא, רבון העולמים, גלוי וידוע לפניך שבשעה שאמרת לי להעלות את יצחק בני, היה לי מה להשיב ולומר לפניך, אתמול אמרת לי [בראשית כא יב] כי ביצחק יקרא לך זרע, ועכשיו את אומר [שם כב ב] והעלהו שם לעולה. ח"ו לא עשיתי כן, אלא כבשתי את יצרי ועשיתי רצונך, כן יהי רצון מלפניך ה' אלהי שבשעה שיהיו בניו של יצחק בני נכנסים לידי צרה ואין להם מי ילמד עליהם שניגוריא אתה תהא מלמד עליהם שניגוריא. ה' יראה את. נזכר להם עקידתו של יצחק אביהם, ומתמלא עליהם רחמים" עד כאן. והנה הירושלמי שואל מדוע במשנה חותמים בגאל ישראל על מה שה' ענה את אברהם בהר המוריה, וכי יצחק לא נגאל, היה לחתום גם על יצחק, ומתריך, שכיון שה' ענה לאברהם, נגאלו כל ישראל. ועוד מתריך, שאברהם ביקש שה' יזכור עקדת יצחק. ולא ברור מה מתכוון בזה. אלא שכונת הגמרא ליישב, שאברהם הזכיר שהיה יכול לשאול את ה' שאמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע, ולא שאל, לכן התפלל שזכות העקדה יהיה לבניו, והיינו לזרע יעקב ולא עשיו, לכן חותמין גאל ישראל. אלא שעוד צריך ביאור היכן מוזכר דוקא יעקב ולא עשיו, אלא שאמר "שבשעה שיהיו בניו של יצחק בניו", מהו כפל הלשון, אלא שבא לומר, בניו של יצחק בני, כשם שבני מתייחס אלי, גם אבקש על בניו שהם מתייחסים אלי ולא לעשיו, לכן כתב המשך חכמה "עיין שם והבן". ומה סיים לומר "ודו"ק בכל זה", רמז לדברים הרבים שרמז בדבריו, שאינם נגלים בהשקפה ראשונה.

¹⁴ **תמצית דבריו: עקדת יצחק הוא זכות גדולה לזרעו של אברהם, לכן כתוב שה' ניסה את אברהם, ליחס את זכות העקדה רק לאברהם, כדי שיהיה לזכות של זרע יעקב, כיון שישמעאל ועשיו אינם נחשבים לזרע אברהם. אבל עשיו הוא גם זרעו של יצחק, לפיכך לא כתיב שהנסיון הוא ליצחק, כדי שעשיו לא יהיה בכלל זכות העקדה.**

משך חכמה

פרשת וירא, פסקאות לו - מ

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תנז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

(כב, ב) וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בְּנֵךְ אֶת יְחִידְךָ אֲשֶׁר אֲהַבְתָּ אֶת יִצְחָק וְלֵךְ
לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמִּצְרַיִם וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר
אֱלֹהִים:

יש לדקדק: א. "על אחד ההרים", משמע שאין הבדל איזה הר, "אשר אומר אליך"
סותר זאת. ב. מאי נפקא מינא היכן יעשה העקידה, בכל מקום זה אותו נסיון. ג.
לשון "אליך", דנראה כמיותר.

(כב, ב) והעלהו שם לעולה על אחד ההרים אשר אומר אליך. כ"י
כל תכלית העליה הוא, שיהיה לזכרון, כמו אשר יאמר היום בהר

ההר שעליו יהיה המזבח, שכאשר יקריבו קרבנות, יזכור להם נסיון
העקידה. וכן הוא מפורש בכתוב להלן, שאחר העקידה הבין אברהם אבינו
תכלית העקידה, ואמר (פסוק יד) "וַיִּקְרָא אֲבְרָהָם שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא ה' יִרְאָה
אֲשֶׁר יֵאמַר הַיּוֹם כִּי ה' יִרְאָה", ופירש רש"י: "ה' יראה - פשוטו כתרגומו,
ה' יבחר ויראה לו את המקום הזה להשרות בו שכינתו ולהקריב כאן
קרבנות: אשר יאמר היום - שיאמרו לימי הדורות עליו, בהר זה יראה
הקדוש ברוך הוא לעמו: היום - הימים העתידין, כמו עד היום הזה שבכל
המקרא, שכל הדורות הבאים הקוראים את המקרא הזה אומרים עד היום
הזה על היום שעומדים בו. ומדרש אגדה ה' יראה עקידה זו לסלוח לישראל
בכל שנה ולהצילם מן הפורענות, כדי שיאמר היום הזה בכל הדורות הבאים
בהר ה' יראה, אפרו של יצחק צבור ועומד לכפרה: "עכ"ל רש"י.

ולכן בחר ה' שמקום העקידה יהיה מקום מזבח הפנימי, כמו שאמרו חז"ל
בביאור הלשון "מוריה", וזה לשונם בבראשית רבה (וירא, פרשה נה סימן
ז) "רבנן אמרי למקום שהקטורת קריבין, הוא מה דאת אמר (שיר השירים
ד, ו), אלך לי אל הר המור ואל גבעת הלבונה" עכ"ל, וכיון שהקרבנות הם
לעורר רחמי ה' על ישראל, יגדלו הרחמים ביותר שיהיה על מקום מסויים
ששם נעקב יצחק אבינו.

וכיון שהיה צריך להיות מקום מיוחד ומסויים שיהיה זכרון, לכן אמר ה'
שיעלהו על "אחד ההרים", כלומר הר מסויים שיהיה להיות זכרון להבא,
וכדי שלא יטעה אברהם שאין הבדל איזה הר, דקדק לומר לו דוקא ההר
שאומר אליך, כיון שההר שבחר ה' הוא ההר המקודש מאז ומתמיד למקום
המזבח, לכן אמר לו אשר אומר אליך, ולא סתם הר, ובזה מיושב היטב
הדקדוקים א-ג שדקדקנו.

וכדי להבין מדוע דקדק הכתוב לומר "אליך", יתבאר היטב בהקדים כמה
דברים. דנהג איתא בירושלמי (עבודה זרה נג, ב) אמר רבי עקיבא אין לך
הר או גבעה שלא עבדו שם הגויים בארץ ישראל עבודה זרה, ולכן ציוה ה'
לשרוף את כל האשרות שהיו בארץ ישראל. ומקשה הירושלמי, אם כן איך

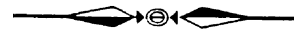
משום דמלאכי השרת, מחשבה שבלב אינם יודעים (מדרש שכל
טוב, בראשית, וירא יח, יג. זוהר ח"א, קא, ב), כמו שאמר כי
אתה לבדך בוחן כליות ולב (ירמיהו יא, כ). ואהבה היא מכוחות
הנפש הנסתרים מהנבראים, זולת הבורא יתברך¹⁶.

[מ]

מאמרות, אות ס"ט בהגה"ה אותיות ד - ה. ושוב ראיתי שכתב המשך חכמה
להלן פסקא מו "שמחשבה בלב אף המלאכים אינם יודעים, כמו דכתיב
אתה ה' לבדך בוחן כליות ולב [ודלא כתוס' פרק קמא דשבת]".

¹⁶ תמצית דבריו: הטעם שלא אמר המלאך לאברהם "אשר
אהבת", כמו שאמר ה' לאברהם, כיון שאהבה היא מכוחות נפש
הנסתרים, ואין יודע זאת אלא הבורא יתברך, שהוא לבדו בוחן
כליות ולב, לכן לא אמר המלאך "אשר אהבת", כי אינו יודע.

[מ]

¹⁷ [מ] על הפסוק (בראשית כב, ב) וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בְּנֵךְ אֶת יְחִידְךָ אֲשֶׁר
אֲהַבְתָּ אֶת יִצְחָק וְלֵךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמִּצְרַיִם וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הַהָרִים
אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים, יש לדקדק: א. לשון "על אחד ההרים" משמע, שאין
הבדל באיזה הר יעלהו, אלא שיהיה בארץ המוריה, וסיום הכתוב "אשר
אומר אליך", סותר זאת, דדוקא על הר מסויים שיאמר לו ה' יעלהו לעולה,
אם כן היה לה' לומר לאברהם 'על ההר שאומר אליך'. ב. צריך טעם מדוע
באמת הקפיד ה' יתברך שהעקידה תהיה דוקא על הר מסויים, די שיאמר
לאברהם סתם על אחד ההרים. ג. מדוע בכלל צריך להיות על הר, היה לומר
שיעלהו לעולה היכן שרוצה, מה ענין ההר לנסיון העקידה, והרי הנסיון של
אברהם יהיה אותו נסיון בכל מקום. ד. תיבת "אליך" נראית מיותרת, כיון
שכתוב "אשר אומר", היינו לך. או שהיה לומר 'לך', ומהו לשון "אליך".

ומבאר המשך חכמה, דהנה, סתם משמעות העקידה היא נסיון לאברהם
אבינו שיעלה לעולה את יצחק בנו, ולפי זה העיקר היא העקידה בלבד, אלא
שצריך להיות בהר מסויים שיאמר לו ה'. אבל באמת, הקב"ה רצה בעקידה
דבר גדול מאוד - מלבד הנסיון של אברהם אבינו - שה' יתברך ברחמיו על
בניו בני ישראל, רצה שהעקידה תהיה זכרון לבני ישראל, לעורר עליהם
רחמים בתמידות, וכדי שיהיה זכרון לישראל, רצה ה' שתהיה העקידה על

משך חכמה

פרשת וירא, פסקאות לו - מ

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

בעל מחבר ספר "אור שמח" על הרמב"ם

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

תשפ"ב, גליון מס' תנז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@gmail.com כל הזכויות שמורות ©

זרה, שם), וזה ההר הוא הקדש מאברהם, ולא מהני נחותא דישאל. רק זה נחא, אם ארץ ישראל מוחזקת מימות אברהם למפריע. ועל זה יורה מאמרו של הקדוש ברוך הוא, והעלהו על אחד ההרים [היינו להיות לזכרון להבא], אשר אומר, שאומר עכשיו, אליך, היינו שיהיה אליך מיד, ויהיה שלך מוחזק תיכף, ודו"ק¹⁸.

ואמר ה', שיהיה ההר שלך מיד שתעלהו, לכן אמר ה' לאברהם "אליך", וזה הכונה של הירושלמי "על פי הדיבור", שהקנה ה' לאברהם את ההר בשעה שהקריב את יצחק, שאם לא היה מקנה את ההר ממש לאברהם, היה חל על ההר עבודה זרה של הגויים, לכן אמר "אליך", היינו שיהיה אליך מיד, ויהיה שלך מוחזק תיכף.

ואם תאמר, מכל מקום, כיון שעבדו הגויים כל הר וגבעה, ולכאורה, היינו עוד לפני שזכה אברהם אבינו בארץ ישראל, אם כן כבר נאסרו כל ההרים לגבוה לפני שזכה אברהם בהר המוריה, ולפני שהקדישו לשמים, ומה מהני שהקדיש אברהם את ההר לה'.

ומבאר המשך חכמה, דכאמת מה שאמר רבי עקיבא שאין לך הר וגבעה שלא עבדו, לא היה מאז ומעולם, אלא היה לאחר עקידת יצחק, שהתפרסם משעה העקידה, ושמעו שעקדו על ההר, מזה התפרסם שראוי להקריב קרבנות על ההרים ועל הגבעות, לכן התחילו לאחר העקידה להקריב קרבנות על כל הר וגבעה לעבודה זרה, וכיון שכבר לפניו הקדיש אברהם את ההר לשמים שנתנו לו ה' מיד במילת "אליך", לכן לא חל על הר המוריה שם עבודה זרה, ובזה יתבאר היטב מדוע כתוב "אליך".

¹⁸ תמצית דבריו: יש לדקדק: א. "על אחד ההרים", משמע שאין הבדל איזה הר, "אשר אומר אליך" סותר זאת. ב. מאי נפקא מינא היכן יעשה העקידה, בכל מקום זה אותו נסיון. ג. לשון "אליך", דנראה כמיותר. הביאור בזה, דאם נסיון העקידה היה רק לזכות אברהם, לא היה צריך להיות במקום מסויים, אבל עיקר העקידה היתה, כדי שעל מקום העקידה יקריבו את הקרבנות בבית המקדש, ויזכר להם עקידת יצחק לעולם, לכן אמר על אחד ההרים, הר מסויים מוכן לבית המקדש, אבל רק אשר אומר. ומה שאמר "אליך" הכונה שיהיה שלך מעכשיו, שאם יעבדו עליו הגויים עבודה זרה, לא יאסר, כי אין אדם אוסר דבר שאינו שלו. וכיון שהיה ההר של אברהם, והקדישו לשמים, אין הגויים יכולים לאסור, כבואר באריכות.

ה' יראה (פסוק יד), והר המוריה הוא מקום המזבח (בראשית רבה וירא נה, ז). והירושלמי (עבודה זרה ג, ה) מקשה על אין לך כל הר וגבעה וכו' ומשני, על פי הדיבור. ונראה, שקודם הקרבת יצחק לא עבדו עבודה זרה על ההר, רק אחרי הקרבתו, שאין לך כל הר וגבעה (עבודה זרה נג, ב), אבל, אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, אך כיון דפלחו ישראל לעגל, גלו דעתיהו דניחא להו (עבודה

זרה, על מקום שעבדו שם עבודה זרה, שאף על פי שקרקע אינה נאסרת להדיוט, אבל לגבוה הוא מקום מאוס, ותיצרו, שהיה זה על פי הדיבור. ופשוט דברי הירושלמי משמע שהוא גזרת הכתוב, אבל הוא תימה, איך יתכן לומר שנבנה בית המקדש במקום המאוס שאסור לגבוה, שזה יהיה המקום המקודש ביותר שיעורר רחמי ה' על ישראל, שיעשהו במקום מאוס שעבדו עליו עבודה זרה.

ומבאר המשך חכמה, בהקדים מה שהקשו בעבודה זרה (שם), מדוע נאסרו האשרות כשבאו ישראל לארץ ישראל, ואסורות בהנאה וצריכים שריפה כדכתיב (דברים יב, ג) "וְאֵשְׁרֵיהֶם תִּשְׂרֹפוּן בְּאֵשׁ", והא אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, וארץ ישראל היא ירושה לישראל מאבותם, ואיך אסרו הגויים את האשרות שאינם שלהם. ותיצרו, שכיון שעבדו ישראל לעגל, גילו דעתם שניחא להו בעבודה זרה, ואז נאסרו כל האשרות, כי ישראל שהכין לבנה להשתחות עליה, ובא גוי והשתחוה לה אסרה, ודינה כעבודה זרה של ישראל שאין לה בטלה, אלא שריפה, כי הגוי הוא כשלוחו של ישראל והוא הדין ההאשרות שבארץ ישראל, שהגויים היו שלוחין של ישראל לעבוד אותן.

והנה ישראל לא היו יכולים לאסור על ידי שליחות הגויים אלא מקום שהוא שלהם, אבל הר המוריה זכה בה אברהם אבינו בשעה שהקריב את יצחק על ההר, הקדיש אברהם את ההר לגבוה, וכון שארץ ישראל שלו, והיה יכול להקדיש לגבוה מה שרצה, כבר אין אפשרות לבניו של אברהם אבינו לעשות מהמקום עבודה זרה, שאפילו שירשו מאברהם את כל הארץ, אבל מה שהקדיש לה' כבר פקע ממנו הירושלמי, ואין הבן יורש מה שהקדיש אביו לשמים, לכן על הר המוריה לא חל עליו שום איסור עבודה זרה, כי הגויים אינם יכולים לאסור דבר שאינו שלהם, ולזה נתכון הירושלמי.

ומה שאמר הירושלמי "על פי הדיבור", אין הכונה גזירת הכתוב, אלא הכונה אל פי הדיבור שאמר ה' לאברהם על הר המוריה "אליך", דמילה זו מיותרת, ואין הכונה ש"אומר אליך", דתיבת "אליך", אינה המשך למה שאמר "אשר אומר", אלא היא תיבה בפני עצמה, ופירושו "אליך" – שיהיה שלך", וכך פירוש הכתוב, "אשר אומר", וזה עולה על אחד ההרים שאומר.